

ПСИХОЛОГИЧНА ТИПОЛОГИЯ НА УЧИЛИЩНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ

Елиана Пенчева

The aim of this article is to analyze the relationships between psychological type and school leadership. The text is divided into three sections. The first section gives a short introduction to the type theory and to the MBTI as an instrument, based on it. The second section reviews literature, related to the type distributions of managers as a category. Three main tendencies of predominance are discussed: Judgement, Thinking-Judgement and Sensing-Thinking-Judging. On this background the third section reveals the main type characteristics of school leaders. Their similarities and differences with the overall managerial group are outlined. The stress is put on the overrepresentation of the ESTJ type, accepted as a typical one for the school principals. The significant differences between this group and two samples of outstanding school administrators are commented. It is underlined that the best school leaders are intuitive, future oriented and rational thinking executives. Directions of coming research in Bulgarian context are drawn as a result of this review.

Теориите за личността са една от най-експлоатираните теми в психологията. Напоследък се налагат концептуални схеми, построени върху по-обобщени единици на анализ, които идентифицират по-цялостно отделни аспекти на личността. Такъв подход е изучаването на личностните патерни. Той дава възможност да се опише функционирането на личността като интегрално единство и да се очертае по-ясно взаимовръзката между нейните психологични и биологични страни. Личностната структура се описва в категориите на фундаментални конструкции, които образуват цялостни модели, наречени типове или профили (Воекаерс, 1996; Величков, 1997). Една от тези концептуални схеми е парадигмата, основана върху теорията на К. Юнг за психологичния тип. Тя се вписва напълно в съвременното виждане за личността като интегрална био-психо-социална система, тъй като е организирана върху нейната динамична природа и отразява сложните ѝ взаимодействия с външната среда.

Кратък преглед на теорията за психологичния тип

Тази теория се отличава от другите произведения на К. Юнг и може да бъде осмислена независимо от тях. Същността ѝ се заключава в идеята, че привидно случайните вариации в човешкото поведение са в действителност твърде подредени и консистентни. Те произтичат от базисните различия в начина, по който хората предпочитат да използват възприятието и преценката си. Ако индивидите се различават систематично по това как и какво възприемат и как стигат до заключения, резонно е те да се различават съответно и по своите интереси, реакции, ценности, мотиви и умения. Първоначално, както е известно, основателят на аналитичната психология прави опит да обясни индивидуалните различия чрез идентифицирането на два типа диспозиции — *екстравертна* и *интровертна*, според основната ориентация на психична енергия към външния или към вътрешния свят. Тези противоположни тенденции представляват цялостни констелации от поведения и интереси (Lawrence, 1986). Няколко години по-късно в резултат на своите наблюдения той стига до извода, че цялата съзнателна психична активност може да бъде класифицирана в четири основни психични функции: *усещане*, *интуиция*, *мислене* и *чувстване*. Така се оформят две различни дименсии, отразяващи начините, по които хората са склонни да възприемат и да преценяват явленията от действителността.

Един от ключовите аспекти на типологичната теория е *тезата за противоположностите*. В съгласие с нея всяка от описаните дименсии е съставена от два различни конструкта, които са в „психологична опозиция“ помежду си. Така усещането и интуицията като две диаметрално противоположни перцептивни функции оформят една дименсия, а двете контрастиращи оценъчни функции — мислене и чувстване, образуват друга дименсия (Юнг, 1993). Перцептивните функции Юнг нарича „иррационални“, а преценяващите — „рационални“. Това разграничение противоречи на общоприетото разбиране за опозицията „рационално/иррационално“ и се гради върху друго основополагащо съображение, според което рационално е това, което се подчинява на законите на разума, на ратиото, а съответно, ирационално е онова, което не се ръководи от тези закони. „Мисленето и чувстването са рационални функции, доколкото върху тях оказва определящо въздействие моментът на преценката. Те осъществяват най-пълно предназначението си, когато най-пълно съответстват на законите на разума. А ирационални функции са онези, които се стремят към чисто възприятие, например интуицията и усещането, защото те трябва да изключат, доколкото е възможно, разума, което налага отхвърлянето на всичко разумно, за да постигнат пълно възприемане на ставащото“ (Юнг, 1995в, с. 21). В тази парадигма усещането и интуицията са двата основни пътя, по които хората предпочитат да се запознават с явленията от вътрешния и външния свят, и затова авторът ги разполага в една и съща модалност, която нарича „перцептивна“. Мисленето и чувстването съответно са пътищата, по които получените данни от действителността се преработват, за да се стигне до определени заключения. Така те формират другата модалност, която се отнася до вземането на решения върху основата на възприетите факти и събития. Юнг я определя като „оценяваща“.